

TARTÓZKODÁSTÓL AZ AKTÍVABB KATONAI SZEREPVÁLLALÁSIG

Könyvismertetés: Hevő Péter (2023): *Vissza a fegyverekhez? A hadsereg és külpolitika kapcsolata az újraegyesített Németországban*. ELTE Eötvös Klado, Budapest.

Speck Gyula

egyetemi tanársegéd

Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar, Nemzetközi Kapcsolatok és Diplomácia Tanszék

ORCID 0000-0003-0498-6615

Dol:

10.15170/PSK.2024.05.01.04

Publikálva: 2024.05.26.

Hivatkozás:

Speck, Gyula (2024): Tartózkodástól az aktívabb katonai szerepvállalásig. *Pólusok*, 5(1), 61-66.

Egyéb Információk:

-

A folyóiratban megjelenő írások a Creative Commons Nevezd meg - Nem Kereskedelmi - ShareAlike 4.0 nemzetközi licenc alatt kezeltek.

 CC BY-NC-SA 4.0

Absztrakt

Az alábbi recenzió Hevő Péter történész 2023-ban megjelent *Vissza a fegyverekhez? A hadsereg és külpolitika kapcsolata az újraegyesített Németországban* című könyvét ismerteti. A szerző doktori kutatásán alapuló mű bemutatja, hogy az újraegyesített Németország hogyan szakított a katonai tartózkodás gyakorlatával és miként jutott el oda, hogy a NATO területén kívüli békeműveletekben részt vegyen. Hevő Péter rávilágít, hogy a német külpolitikai döntéshozók-nak folyamatosan a szövetségi elvárások és a hazai fenntartások között kellett egyensúlyoznia. A német politikai vezetés végül egy tanulási folyamat eredményeként le tudta küzdeni a politikai és jogi akadályokat, melynek következtében Németország aktívabb szerepet tud betölteni a nemzetközi biztonságban.

Kulcsszavak: Németország, Bundeswehr, NATO, békefenntartás, biztonságpolitika, döntéshozatal

Bevezetés

A könyv Hevő Péter történész, az Eötvös Lóránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar adjunktusának 2019-ben megvédett, „Az újraegyesített Németország és a Bundeswehr kihívásai az „out-of-area”-vita árnyékában” című disszertációja alapján készült (Hevő, 2018a). Hevő Péter fő kutatási területe a német külpolitika története, azon belül is a Bundeswehr nemzetközi szerepvállalásának fejlődése, mely témákban több magyar nyelvű publikációja is megjelent¹ (Hevő, 2015a; Hevő, 2015b; Hevő, 2017; Hevő, 2018b; Hevő, 2020).

A jelenleg is tartó ukrainai háború fényében a külső szemlélő számára nehezen érthető meg, hogy a világ negyedik legerősebb gazdaságával és fejlett hadiiparral

¹ A Bundeswehr külföldi bevetéseiről szóló korábbi hazai tanulmányok csak, mint az aktuális folyamatok előzményeként említik meg az 1994-es alkotmánybíróági döntéshez vezető utat, azt részletesen nem tárgyalják. Lásd: Hettyey, 2014; Keller, 2002; Tóth, 2021; A Bundeswehr és a társadalom és haderő kapcsolatáról lásd: Szabó, 1998; Dudás, 2021.

rendelkező ország miért vonakodik aktívabb katonai szerepet vállalni Európa védelme érdekében. Hajlamosak vagyunk azonban elfelejteni, hogy a német biztonságpolitika rendkívüli változásokon esett át az elmúlt harminc évben. Míg 1992-ben a politikai döntéshozók magyarázkodásra kényszerültek, hogy miért kúdenek hadihajókat az Adriai-tengerre a Jugoszlávia elleni embargó felügyeletére, addig napjainkban már német hadihajók harci bevetésben vesznek részt a húsz lázadók ellen a Vörös-tengeren. Ezen változásban meghatározó volt a jelen kötet által bemutatott, az 1990-es években zajló úgynevezett „out-of-area”-vita, vagyis, hogy Németország miként és egyáltalán részt vehet-e nemzetközi fegyveres katonai műveletekben a NATO földrajzi területén kívül, mivel erre a kérdésre a német Alaptörvény nem adott egyértelmű választ. A könyv központi kérdése, hogy Nyugat-Németország, majd az újraegyesített Németország hogyan mozdult el a történelmi múltból fakadó katonai tartózkodástól az aktívabb nemzetközi katonai szerepvállalás irányába, és hogy a német politikai vezetés hogyan tudta megtalálni a középutat a szövetségi elvárások és a nemzeti korlátok között. Hevő Péter a témát a történettudomány és külpolitika elemzés módszertanát ötvözve közelíti meg. Időrendi sorrendben haladva, primer és szekunder forrásokra alapozva rekonstruálja a német külpolitikai döntéshozatal folyamatát, ismertette a nemzetközi környezetet, majd a külpolitikát alakító fő aktorok álláspontját és a közvélemény alakulását.

Hevő Péter történészi szakértelme jól látható a rendkívül gazdag forrásanyagban, amely az angol, német és magyar nyelvű szakirodalom mellett magába foglal parlamenti és kormányzati dokumentumokat, a politikai pártok és politikusok állásfoglalásait, nyilatkozatait, illetve a különböző közvéleménykutatások eredményeit. A forrásbázist tovább színesítik a korabeli német, francia és amerikai újságcikkek, amelyeken keresztül az olvasó jobban megértheti, milyen félelmek és dilemmák övezték az aktívabb német katonai szerepvállalást az 1990-es évek elején. A szövegben szereplő fogalmak, események megértését lábjegyzetekben szereplő részletes magyarázatok segítik. A kötet végi függelékben a Bundeswehr múltbéli és folyamatban lévő bevetéseit ábrázoló térképek, táblázatok találhatók.

A mű tartalma

Az „out-of-area”-vita alakulását a szerző összesen hat fejezetben tárgyalja. A bevezetőben felvázolja a kutatás fókuszát, hipotéziseit, valamint hasznos áttekintést ad a rendelkezésre álló szakirodalomról. A bevezetőt követő elméleti keretről szóló fejezetben a szerző bemutatja a német hadsereg és társadalom kapcsolatát, a „belső vezetés” elvét² (*Innere Führung*), majd röviden ismerteti az ENSZ és NATO

² A Bundeswehr norma- és értékrendjét tartalmazó belső vezetési koncepció. Alapelve, hogy a katonáknak tudatában kell lennie, hogy a társadalom tagjaiként tartaniuk kell magukat az alapjogokhoz és a demokratikus értékeket védelmeznük kell.

hidegháború utáni átalakulását, valamint, hogy Németország miként definiálta magát „civil hatalomként”. A történeti jelleg ellenére, a szerző átveszi a külpolitika elemzés szerepelméletéből a „civil hatalom” koncepciót³, mint elméleti keretet, amelyen keresztül jobban megérthetjük, miért okozott az „out-of-area” kérdés hosszan elnyúló vitákat Németországban. Hevő ugyanakkor helyesen jegyzi meg, hogy a „civil hatalom” ismérvei nincsenek egyértelműen definiálva. Az elméleti keretről szóló fejezet, továbbá röviden bemutatja a német külpolitikai döntéshozatalt szereplőit. E rész a későbbi fejezetek megértéséhez lesz fontos, hiszen a szövetségi területen kívüli katonai bevetések egyik fő kérdése volt, hogy elegendő-e csak a kormány döntése vagy a parlamenti többség is szükséges. Ugyanezen fejezet ismerteti a Bundeswehr szövetségi területen kívüli műveletekről szóló vita 1990 előtti szakaszát is. Utóbbi rész különösen figyelemre méltó, mivel ilyen részletességgel hazai téren aligha olvashatunk a Bundeswehr korai, nem fegyverrel ellátott humanitárius műveleteiről.

A következő fejezetekben a szerző kronologikus sorrendben haladva ismerteti a (nyugat)német „tartózkodási kultúra” fokozatos erózióját, melynek keretében bemutatja az nemzetközi válságokat, primer forrásokon keresztül elemzi a politikai pártok álláspontjait, majd ütközteti a kormánykoalíciók és a parlamenti ellenzék véleményét, továbbá mindezt kontextusba helyezi a szövetségesek, a németországi és nemzetközi sajtó, illetve a német közvélemény reakcióinak ismertetésével. A harmadik fejezet a második öböl-háború során a szövetségesek Németországra kifejtett nyomását taglalja. Hevő Péter jól kiemeli, hogy ezen időszak fejleményei katalizátorként hatottak a politikai vezetésre az „out-of-area” kérdés megítélésében. Ebben nem csak a bonni „csekk-könyv-diplomáciát” érő szövetséges kritikák játszottak szerepet, hanem hogy kiszivárgott az iraki vegyifegyver-programban résztvevő német vállalatok érintettsége is, amely a német vezetést rendkívül kényelmetlen helyzetbe hozta, ráadásul pont az újraegyesítés hónapjaiban. A szerző érdeme, hogy részletesen feldolgozza a fegyverszállítási botrányt, mivel erről nemzetközi téren is alig találunk szakirodalmat.

A negyedik fejezet a második öbölháború és az 1994. júliusi alkotmánybírósági ítélet közötti időszakot mutatja be, amely az „out-of-area”-vita legintenzívebb szakasza volt. Az öbölháború után hamar konszenzus alakult ki kormánypártok és az ellenzék egy része között, hogy a posztbipoláris nemzetközi rendszerben és az újraegyesítést követően a „tartózkodás kultúrája” már nem tartható tovább. A kereszténydemokrata védelmi miniszter, Volker Rühe „szalámitaktikával” újabb és újabb békeműveletekre (Kambodzsa, Szomália, Grúzia, boszniai légtérzár és

³ A német külpolitikára Hanns W. Maull által alkalmazott elmélet szerint, egy „civil hatalom” arra törekszik, hogy belpolitikai modelljét kiterjessze a nemzetközi kapcsolatokra és előmozdítsa a nemzetközi interdependenciákat. A „civil hatalom” multilaterális keretekben cselekszik, érdekeit a nemzetközi normák és jog szerint alakítja, külpolitikáját alárendeli szupranacionális szervezeteknek, a hatalmát pedig diplomáciai-gazdasági eszközökkel gyakorolja, a katonai erőt csak a legvégső esetben alkalmaz.

embargó fenntartása) küldte a Bundeswehrt, amely így a német közvélemény számára egyre inkább elfogadottá vált, az ellenzék pedig kénytelen volt hajlani a kompromisszumra. Mivel a parlamenti pártok képtelenek voltak megegyezni alkotmánymódosításról, a Szövetségi Alkotmánybíróság hozott ítéletet 1994 júliusában, amelynek értelmében a Bundeswehr kollektív biztonsági rendszer (ENSZ, NATO, Nyugat-Európai Unió) keretében részt vehet szövetségi területen kívüli békefenntartó és akár békekikényszerítő, béketeremtő harci műveletekben is, a részvételtől ugyanakkor minden egyes esetben a Bundestagnak kell egyszerű többséggel döntenie. Hevő Péter jól rávilágít az alkotmánybírósági döntés tágabb kontextusára is: pont ugyanezen évben hagyta el az egykori Kelet-Németország területét az utolsó orosz katona, valamint az aktívabb békeművelati szerepvállalással a német külügy nem titkolt célja volt az ENSZ Biztonsági Tanácsában való állandó tagság elérése is.

A fejezetben belül továbbá külön alfejezet foglalkozik a Német Demokratikus Köztársaság Nemzeti Néphadserege és a Bundeswehr egyesítéséről, melyben számos érdekes információt találunk a folyamat körülményeiről és a Bundeswehr transzformációs folyamatáról, amely nehezítette a békeműveletekben való szerepvállalást.

Az ötödik fejezet bemutatja, hogy Németország miként élt a kiszélesedett külpolitikai mozgástérrel a boszniai és a koszovói háborúban. A kezdeti viták ellenére a parlamenti többség jóváhagyta az ECR-Tornado gépek boszniai részvételét, melynek eredményeként mind a zöld, mind a szociáldemokrata frakción belül „realista” irányba való gyors elmozdulás történt. E folyamatban komoly szerepe volt egyrészt a srebrenicai mészárlásnak, másrészt a daytoni egyezménynek. Az SPD és a Szövetség 90/Zöldek pártvezetése egyaránt támogatta a német IFOR és a későbbi SFOR részvételt. Hevő Péter meggyőzően érvel amellett, hogy ekkor már a szociáldemokraták és a zöldek tudatosan készültek a kormányzásra, ezért a bel- és külföldi támogatottság megnyeréséhez kénytelenek voltak a Kohl-kormány álláspontjához közeledni.

Az out-of-area vitában végül a döntő áttörés a szociáldemokrata-zöld kormányzat alatt következett be a koszovói NATO intervenció kapcsán. A német pártok mindenképpen szükségesnek tartották az ENSZ Biztonsági Tanácsának mandátumát a Bundeswehr külföldi bevetéséhez, ez viszont Oroszország és Kína miatt lehetetlen volt, így felmerült a dilemma, hogy Németország miként járulhat hozzá egy szuverén állam belügyeibe való beavatkozáshoz. A brit és amerikai fél azonban mihamarabbi döntést akart Bonntól, melyet ráadásul a leköszönő Kohl-kormánytól és parlamenttől kért, ezért az újonnan kormányra kerülő szociáldemokrata-zöld koalíció ENSZ-mandátum nélkül is a Luftwaffe harci repülőinek bevetése mellett döntött. (A történelem érdekes mozzanata, hogy majd 23 évvel később ugyanezen pártok kényszerülnek szigorított fegyverexport-politikájuk gyökeres felülvizsgálatára.) Végezetül a szerző a korabeli közvéleménykutatásokon keresztül bizonyítja,

hogy az 1990-es évek folyamán a német lakosságon belül egyre nőtt azok száma, akik helyeselték az aktívabb katonai szerepvállalást.

A mű következtetései

A könyv egyik kiemelendő következtetése, hogy a német stratégiai kultúra elsősorban külső nyomásra, leginkább a szövetségen belüli elszigetelődés veszélye miatt változott az 1990-es években.⁴ A könyv másik fő tanulsága napjaink német kül- és biztonságpolitikájára is igaz: a „out-of-area” kérdésben Németország egy fokozatos tanulási folyamaton ment keresztül, melynek keretében fellazította a „tartózkodás kultúráját” és elfogadta a haderő külföldi bevetését, mint a külpolitika legvégső eszközt. Ugyanakkor a szerző felhívja rá a figyelmet, hogy ezen folyamat jelenleg is tart, és a Bundeswehr és a társadalom kapcsolata továbbra is lezáratlan történet, elég, ha csak a mostani a kollektív védelem és az elrettentés előtérbe kerülésével kapcsolatos németországi vitákat nézzük. Hevő állítása, miszerint e tanulás nem lineáris folyamat, általános érvényű. A német politikai elit és társadalom a 2010-es évek elejére újra közömbössé vált a biztonságpolitikai kérdések iránt (ennek látványos példája a líbiai intervenciótól való távolmaradás), majd 2014 és különösen 2022 februárja után a haderőről szóló kérdések újra a felszínre kerültek. Ebből fakadóan a német stratégiai kultúra olykor kiszámíthatatlannak bizonyul. A szerző továbbá találóan fogalmazza meg napjainkra, hogy a Németország katonai szerepvállalását érő kritikákat hatékonyabb politikai kommunikációval orvosolni lehetne.

Ajánlás

Hevő Péter könyvét bátran tudjuk ajánlani nem csak a biztonság- és védelempolitika, illetve nemzetközi tanulmányok szakos hallgatóknak, hanem a Magyar Honvédség és a magyar védelempolitikai döntéshozóknak, mivel segítségével jobban megérthetik Magyarország egyik legfontosabb partnerének külpolitikai döntéshozatali folyamatát, illetve gondolkodásmódját. Szerencsés lenne, ha több hasonló, a külpolitikai döntéshozatalt részletesen elemző hazai munka születne.

⁴ A szerző kutatási eredményeit lényegében alátámasztják az újabb kutatások, amelyek a külső tényezőkkel magyarázzák a stratégiai kultúrák változását. Nils Hoffmann német geopolitikai gondolkodást vizsgáló könyvében is amellet érvelt, hogy a koszovói intervencióban a morális megfontolásokon és a geopolitikai szempontokon felül a szövetségpolitikai megfontolások játszottak döntő szerepet. Carolin Hilpert szerint az afganisztáni háború eszkalációja döntő hatással volt a német stratégiai kultúrára. Lásd: Hoffmann, 2012, p. 170; 181-182; Hilpert, 2014, p. 189.

Irodalomjegyzék

- Dudás, É. (2021). A Bundeswehr vezetési filozófiája. Az Innere Führung története, jellemzői, változásai. *Honvédségi Szemle*, 149(2), 64–84. doi: 10.35926/HSZ.2021.2.6
- Hettyey, A. (2014). A vonakodó szövetséges? – Németország külföldi katonai bevetései a viták és számok tükrében. *Külügyi Szemle*, 13(1), 69–87.
- Hevő, P. (2015a). Hidegháborúból forrongó térségekbe. *Kút*, 2014/1, 163–188.
- Hevő, P. (2015b). A halál exportőrei. *Öt Kontinens, az Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék tudományos közleményei*, 2014/2, 1–132.
- Hevő, P. (2016). Visszaszámlálás a „Sivatagi Vihar” előtt: Német belpolitikai viták a második Öbölháború idején. *Kút*, 2015/1, 175–194.
- Hevő, P. (2017). Az NSZK külpolitikája a kuvaiti krízis első felében. In Novák, Anikó (szerk.). *Kölcsönös átszövődések. Külgazdasági és Külügyminisztérium*, 343–359.
- Hevő, P. (2018a). Az újraegyesített Németország és a Bundeswehr kihívásai az „out-of-area”-vita árnyékában. Doktori disszertáció. Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.
- Hevő, P. (2018b). A korlátozott terjeszkedés: Helmut Kohl és Közép-Európa. In Lukács, István & Majoros, István (szerk.). *Közép-európai arcképcsarnok, 20. század. ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszék*, 145–166.
- Hevő, P. (2020). Fegyverbe, fegyverbe? A délszláv háború hatása a németországi zöldmozgalomra. *Múltunk*, 65(4), 131–159.
- Hevő, P. (2023). *Vissza a fegyverekhez? A hadsereg és külpolitika kapcsolata az újraegyesített Németországban*. ELTE Társadalomtudományi Kar.
- Hilpert, C. (2014). *Strategic Cultural Change and the Challenge for Security Policy. Germany and the Bundeswehr's Deployment to Afghanistan*. Palgrave Macmillan.
- Hoffmann, N. (2012). *Renaissance der Geopolitik? Die deutsche Sicherheitspolitik nach dem Kalten Krieg*. Springer VS.
- Szabó, M. (1998). A Bundeswehr polgári vezérlésének és vezetésének „filozófiája”: az Innere Führung. In Joó, Rudolf & Pataki G., Zsolt (szerk.): *A haderő demokratikus irányítása*. Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Leszerelési és Civil-Katonai Kapcsolatok Központja, 41–92.